ΠΕΜΠΤΟΥΣΙΑ
Ορθοδοξία Πολιτισμός Επιστήμες
www.pemptousia.gr

Αναστάσιος Ασλανίδης, Ms Θεολογίας

Η σχέση του ανθρώπου με τα ζώα την εποχή της Καινής Διαθήκης

Θεσσαλονίκη 2021

1. Ο ορισμός της ζωικής ποικιλότητας στην Γραφή και σήμερα

Ο άνθρωπος είναι άμεσα συνδεδεμένος με το περιβάλλον γύρω του, διότι ζει και αναπτύσσεται μέσα σε αυτό. Ο σύγχρονος, όμως, άνθρωπος λόγο της ταχείας ανάπτυξης του πολιτισμού και της τεχνολογίας φαίνεται να απομακρύνεται όλο και περισσότερο από την πραγματικότητα. Ο μέσος όρος των ανθρώπων ζει μέσα σε μεγάλες πόλεις αποκομμένος σχεδόν από την φύση και ότι έχει σχέση με αυτήν. Αυτό δημιουργεί μια ιδιαίτερη κατάσταση και θέτει τον άνθρωπο ως τον απόμακρο παρατηρητή που επηρεάζει κάθε παράμετρο της κατάστασης.

Έτσι λοιπόν, παρατηρούμε πως ο άνθρωπος προσεγγίζοντας το θέμα τόσο της φύσης, όσο και της ζωικής ποικιλότητας γίνεται όλο και πιο απόμακρος, όλο και πιο απόλυτος στις θέσεις του σχετικά με τα ζώα και την φύση. Ακόμη και στις απόψεις που φαίνεται να υποστηρίζουν θετικά την προστασία του περιβάλλοντος και των ζώων. Βλέπουμε, στα πρώτα κεφάλαια της Γενέσεως, ότι όταν ο Θεός δημιουργεί τον άνθρωπο του αναφέρει ότι όλα τα ζώα και τα δέντρα βρίσκονται στην διάθεση του (Γεν. 1:26 και 2:16).

Ο άνθρωπος ζώντας σε μια παραδείσια κατάσταση και σε κοινωνία με τον Θεό ήταν μέρος της δημιουργίας. Δεν σεβόταν απλά την κτήση και τα πλάσματα της, αλλά έδειχνε αμέριστη αγάπη για αυτά. Όμως, η πτώση του ανθρώπου και ο εγωισμός του ήταν αυτός που έφερε την διαστρεβλωμένη κατάσταση μεταξύ του ιδίου και της κτήσεως. Διότι, όπως ο άνθρωπος και ο Θεός χωρίστηκαν, έτσι και η σχέση ανθρώπου και κτήσεως άλλαξε και αυτή. Έτσι, η γη πρέπει να καμφθεί και να χειραγωγηθεί για να φέρει καρπούς, τα ζώα πρέπει να γαλουχηθούν για να υπακούσουν, αλλά και ο φόβος από τα άγρια θηρία είναι πλέον μια μόνιμη απειλή. Η πτώση έφερε πλήρη ρήξη σε κάθε επίπεδο ύπαρξης.

Σε μια τέτοια κατάσταση, ο άνθρωπος, από την πρώτη στιγμή που ανέπτυξε πολιτισμό εξέφρασε τις ανησυχίες και το ενδιαφέρον του για τα υπόλοιπα έμβια όντα. Κάποια τα κυνήγησε για τροφή, άλλα για να τον βοηθήσουν στο να παράγει τροφή, ενώ άλλα συμβίωσαν μαζί του και τον βοήθησαν να επιβιώσει τις δύσκολες συνθήκες που αντιμετώπιζε. Ταυτόχρονα τα ζώα έμαθαν να προσαρμόζονται στις αλλαγές που δημιουργούσε ο άνθρωπος και με την πάροδο των αιώνων συνήθισαν μέχρι ένα σημείο ακόμη και τις αλλαγές που προκαλεί στο περιβάλλον γύρω τους. Επομένως, όταν ο

άνθρωπος είναι ο παράγοντας που προσδιορίζει κάθε σχέση πάνω στον πλανήτη, δεν μπορούμε να υποστηρίζουμε ότι η φύση και πόσο μάλλον το ζωικό βασίλειο έχει περιθώρια επιλογής.

Αυτό που μπορούμε να προσδιορίσουμε μέχρι στιγμής, είναι ότι ο άνθρωπος αποτελεί τον παράγοντα προσδιορισμού των σχέσεων του με την κτήση, ιδικά στην σύγχρονη εποχή μας. Αυτός είναι που δίνει και παίρνει τα δικαιώματα των υπόλοιπων έμβιων πλασμάτων, τα αλλάζει, τα προσαρμόζει σε νέες συνθήκες και γενικότερα αποφασίζει ποια θα είναι η έκβαση των περιβαλλοντικών συνεπειών, εκούσια ή ακούσια. Επίσης, ο άνθρωπος είναι αυτός που κάνει ενέργειες για να προστατέψει το περιβάλλον γύρω του ή να το επιβαρύνει με διάφορους τρόπους. Φυσικά, μια τέτοια προσέγγιση είναι λανθασμένη και αποκαλύπτει το παράλογο της πτωτικής κατάστασης του ανθρώπου. Διότι, πιστεύει πως είναι ο μοναδικός που επηρεάζει το σύμπαν.

Το ίδιο το σύμπαν, όμως, είναι ζωντανό και αλλάζει συνέχεια χωρίς να περιμένει την συνέργεια του ανθρώπου και μάλιστα πολλές φορές τον παρασέρνει μέσα στις αλλαγές του. Το κλίμα πάνω στην Γη αλλάζει τόσο εξαιτίας της επιβάρυνσης από τον άνθρωπο, όσο και επειδή η ίδια η ατμόσφαιρα δέχεται επιρροές από εξωγενείς παράγοντες πέρα από τον άνθρωπο. Αυτό δεν δικαιολογεί σε καμία περίπτωση βέβαια τις πράξεις του ίδιου του ανθρώπου. Το σύμπαν λοιπόν ζει και συμπάσχει με τον άνθρωπο, για την κατάσταση στην οποία έχει περιέλθει. Τα φιλοσοφικά ρεύματα μετά τον διαφωτισμό, επειδή κυριαρχήθηκαν από έναν ψυχρό ανθρωποκεντρισμό, οδήγησαν στο να αγκιστρωθεί ο άνθρωπος πάνω στην τεχνολογία. Αυτό έφερε ως αποτέλεσμα να πιστεύει ότι με την τεχνολογία του μπορεί να κάμψει την κτίστη και να είναι αυτός ο μόνος παράγοντας αλλαγών όλων των παραμέτρων που υπάρχουν.

Η άποψη ότι, η πρόσληψη που έχει ο άνθρωπος στο σύμπαν και την φύση επηρεάζει και τον τρόπο που την προσεγγίζει, υπήρχε και στην εποχή της Καινής Διαθήκης. Σκοπός μας είναι να παρουσιάσουμε μέσα από τα αρχαία κείμενα και τις αρχαιολογικές ανακαλύψεις την πρόσληψη των ζώων από τους ανθρώπους κατά την εποχή της Καινής Διαθήκης, ώστε να δούμε σε ποιο βαθμό μια τέτοια έρευνα μπορεί να βοηθήσει τον σύγχρονο άνθρωπο. Επίσης, πάνω σε αυτό θα δούμε πως η εκκλησία προσέγγισε το ζήτημα με βάση την Γραφή, τους πρώτους Χριστιανικούς αιώνες. Έτσι, ξεκινώντας θα προσδιορίσουμε ορισμένα πρακτικά ζητήματα σχετικά με τα ζώα.

Βλέπουμε ότι, μέσα στην Καινή Διαθήκη οι όροι που χρησιμοποιούν οι συγγραφείς για να αναφερθούν στα ζώα είναι διάφοροι όπως: «*θηρίον, τετράπους, κτῆνος, ζῷον, θρέμμα* και *ψυχὴ ζωῆς*». Από αυτούς τους όρους, οι λέξεις «*θηρίον*» *και* «*ζῷον*» είναι οι συχνότερες. Ακόμη, ένας σημαντικός διαχωρισμός είναι ότι στην Γραφή τα ζώα δεν ακολουθούν την σημερινή κατάταξη που έχουν, αλλά χωρίζονται σε θηλαστικά, πουλιά, ερπετά και ψάρια, ενώ τα έντομα και τα αμφίβια δεν αναφέρονται. Τα αμφίβια κατατάσσονται στα ερπετά και τα έντομα χαρακτηρίζονται ώς: «*πάντα τὰ ἑρπετὰ τῶν πετεινῶν*» (Λευ. 11:20 και Δτ. 14:19)[1].

Είναι εντυπωσιακό το γεγονός ότι το Λευιτικό και το Δευτερονόμιο παρουσιάζουν την πρώτη συστηματική ταξινόμηση των ζώων στην Συρία του Ισραήλ[2]. Στον αρχαίο κόσμο γενικότερα δεν υπάρχει μια κύρια βάση με την οποία ταξινομούνται τα ζώα. Παραδείγματος χάρη ο Πλάτωνας στον Τιμαίο, χωρίζει τα ζώα σε τρείς κατηγορίες, αυτά της θάλασσας, της ξηράς και του αέρα[3]. Η φράση που συναντάμε στην Παλαιά Διαθήκη: «*τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ*» (Ιεζ. 38:20) φανερώνει μια προσπάθεια ταξινόμησης των πτηνών ξεχωρίζοντας τα από τα υπόλοιπα ζώα.

Οι Ιουδαίοι στο Λευιτικό και το Δευτερονόμιο, ξεχωρίζουν τα ζώα σε δύο κύριες κατηγορίες: στα καθαρά προς βρώση ζώα και τα ακάθαρτα. Γνωρίζουμε όλη την συζήτηση μεταξύ καθαρών και ακαθάρτων όπως και όλες τις σύγχρονες θέσεις σχετικά με αυτό. Δεν θα ασχοληθούμε με τις ιδιαιτερότητες των τροφών στην συγκεκριμένη εργασία μας, αφού το γενικότερα πνεύμα του διαχωρισμού μεταξύ καθαρών και ακαθάρτων θα το συμπεριλάβουμε στην ερμηνευτική μας προσέγγιση στην συνέχεια[4].

---

[1] Γκουτζιούδης, *Φύσις θηρίων : η χρήση της ζωικής ποικιλότητας στην Καινή Διαθήκη και στο περιβάλλον της* (Θεσσαλονίκη: Μέθεξις, 2013). Σελ. 60.

[2] Collins, *A history of the animal world in the ancient Near East* (64 =; Leiden ; Boston: Brill, 2002). Σελ. 289-290.

[3] Πλάτωνα, *Τίμαιος*, 39^{e}, 10-40a, 2.

[4] Γκουτζιούδης, *Φύσις θηρίων : η χρήση της ζωικής ποικιλότητας στην Καινή Διαθήκη και στο περιβάλλον της*. Σελ. 73-114. Gooder, *Αναζητώντας το νόημα : μια εισαγωγή στην ερμηνεία της Καινής Διαθήκης* (εκδ. Τσαλαμπούνη and Ατματζίδης; Θεσσαλονίκη: Πουρναράς, 2011). Σελ. 14 κ.ε.. J. Moskala, *The Laws of Clean and Unclean Animals of Leviticus 11: Their Nature, Theology, and Rationale, an Intertextual Study*, Adventist Theological Society Dissertation Series, Berrien Springs 2000. W. Houston, *Purity and Monotheism: Clean and Unclean*

2. Οι προσεγγίσεις της ζωικής ποικιλότητας από τους αρχαίους φιλοσόφους

Δεν ήταν λίγοι οι αρχαίοι φιλόσοφοι που ασχολήθηκαν με το ζωικό βασίλειο, την φύση και στο σύμπαν γενικότερα. Ένα από τα πρώτα ερωτήματα που έθεσαν παρατηρώντας τα ζώα ήταν σε τι διαφέρει ο άνθρωπος από αυτά και εάν έχουν λογική, όπως τον άνθρωπο. Οι φιλοσοφικές θέσεις επηρεάζονταν αρκετά από τον τρόπο που η κοινωνία έβλεπε τα ζώα και το ζωικό βασίλειο γενικότερα, εκείνη την εποχή. Μια πρώτη αναφορά που θα θέλαμε να κάνουμε είναι αυτή του Ησίοδου (8ος-7ος αι. π.Χ.), ο οποίος αναφέρει ότι δεν υπάρχει δικαιοσύνη μεταξύ των ζωών[5]. Ο Ησίοδος διακρίνει τους ανθρώπους από τα ζώα στο επίπεδο ηθικής που έχουν οι άνθρωποι. Φυσικά, θα πρέπει να προσθέσουμε ότι ο Ησίοδος υποστηρίζει πως η δικαιοσύνη είναι κτήμα του ανθρώπου που δόθηκε σε αυτόν από τους θεούς.

Πρώτος ο Πυθαγόρας (6ος αιώνας π.Χ.) και έπειτα ο Εμπεδοκλής (5ος αιώνας π.Χ.), ήταν αυτοί που ξεκίνησαν να αναφέρονται στο ζήτημα σχετικά με την λογική που έχουν τα ζώα. Ο Αλκμαίων ο Κροτωνιάτης (5ος αι. π.Χ.) ήταν αυτός που πρώτος ανέπτυξε διεξοδικά το ζήτημα και διέκρινε τους ανθρώπους από τα ζώα σε διανοητικό επίπεδο. Αναφέρει ότι, ο άνθρωπος είναι ο μοναδικός απ' όλα τα πλάσμα που έχει λογική[6]. Είναι αρκετά σημαντικό να αναφέρουμε ότι οι απόψεις του Πυθαγόρα και του Εμπεδοκλή λίγο πριν, αλλά και μετά την εποχή της Καινής Διαθήκης, ήρθαν στο προσκήνιο και πάλι, γι' αυτό τον λόγο έχουμε αρκετές πληροφορίες για την διδασκαλία αυτών των φιλοσόφων. Η συζήτηση της σχέσης μεταξύ ανθρώπων και ζώων

Animals in Biblical Law, JSOTSup 140, Sheffield, JSOT Press, 1993, 44-45 και L. A. E. Harris, *All of the Animals in the Bible: A Topical Index of All of the Animals in the Bible*, Longwood, Advantage Books, 2009.

[5] «*τόνδε γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων, ἰχθύσι μὲν καὶ θηρσὶ καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς ἔσθειν ἀλλήλους, ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶ μετ' αὐτοῖς· ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην, ἣ πολλὸν ἀρίστη γίνεται*» Ησίοδου, *Έργα καὶ Ἡμέραι*, 276-280.

[6] «*Τῶν δὲ μὴ τῷ ὁμοίῳ ποιούντων τὴν αἴσθησιν Ἀλκμαίων μὲν πρῶτον ἀφορίζει τὴν πρὸς τὰ ζῷα διαφοράν. ἄνθρωπον γάρ φησι τῶν ἄλλων διαφέρειν ὅτι μόνος ξυνίησι, τὰ δ' ἄλλα αἰσθάνεται μὲν οὐ ξυνίησι δέ, ὡς ἕτερον ὂν τὸ φρονεῖν καὶ αἰσθάνεσθαι*», Θεόφραστου, *Περὶ Αἰσθήσεων*, 25, 1-5.

εξετάστηκε και πάλι διότι, υπήρξε αρκετά σημαντική επίδραση των πυθαγορείων στους μεσοπλατωνικούς φιλοσόφους κατά την εποχή της Κ.Δ.[7].

Αυτό φαίνεται στα έργα του Φίλωνα, επειδή οι Ορφικοί, ο Πυθαγόρας, όπως και ο Πλάτωνας πίστευαν στην μετενσάρκωση. Γι' αυτό ένας άνθρωπος μπορούσε να γεννηθεί στην επόμενη του ζωή ως ζώο ή και το αντίστροφο. Έτσι, λοιπόν, κατά τον Πλάτωνα τα ζώα και οι άνθρωποι έχουν ως κοινό στοιχείο τους την ψυχή. Όμως, επειδή υπάρχει μια ιεραρχία στα έμβια όντα που άπτεται στο νου και την λογική, είναι προτιμότερο κάποιος να είναι άνθρωπος, διότι έτσι έχει την δυνατότητα να γεννηθεί φιλόσοφος και μέσω αυτού η ψυχή του να μην μετενσαρκωθεί ξανά και να επιστρέψει στον κόσμο των ιδεών[8]. Η διαχωριστική γραμμή μεταξύ ανθρώπου και ζώου σύμφωνα με τον Πλάτωνα ήταν επομένως η λογική, ο λόγος.

Αργότερα, ο Αριστοτέλης, κάνοντας χρήση των προσωπικών του παρατηρήσεων, θα αρνηθεί την ύπαρξη λογικού στα ζώα[9]. Είναι αρκετά εντυπωσιακό το γεγονός ότι, ο Αριστοτέλης εξετάζει τα ζώα ως βιολόγος, παρά ως ένας στοχαστής. Συμπεραίνει ότι, ακόμη και η ψυχή είναι βιολογικό προϊόν και δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς το σώμα. Ο Αριστοτέλης, απορρίπτοντας την ιδέα της μετενσάρκωσης υποστήριζε ότι ψυχή υπήρχε ακόμη και στα φυτά. Όμως, η θέση του Πλάτωνα ότι υπάρχει μια αυστηρή ιεράρχηση μεταξύ στα έμβια όντα, δεν συναντάται πουθενά στον Αριστοτέλη[10].

Οι αριστοτελικές θέσεις είναι τομή στην αρχαία φιλοσοφία, διότι ήταν ο πρώτος που συνέδεσε την όρθια στάση του ανθρώπου, που φέρει θεϊκή προέλευση, ως

---

[7] Γκουτζιούδης, *Φύσις θηρίων : η χρήση της ζωικής ποικιλότητας στην Καινή Διαθήκη και στο περιβάλλον της*. Σελ. 117.

[8] Βλ. C. Osborne, *Dumb Beasts and Dead Philosophers: Humanity and the Humane in Ancient Philosophy and Literature*, Oxford, Oxford University Press, 2009, 59.

[9] Για τις θέσεις του Αριστοτέλη στα ζώα βλ.: *Περὶ Ζῴων Γενέσως, Τῶν περὶ τὰ Ζῶα Ἱστοριῶν, Περὶ ζῴων Κινήσεως, Περὶ Πορείας Ζῴων, Περὶ Ζῴων Μορίων*. Σε όλα του τα έργα ο Αριστοτέλης συγκρίνει τα ζώα με τον άνρθωπο.

[10] R. Sorabji, *Animal Minds and Human Morals: The Origins of the Western Debate, Cornell Studies in Classical Philology*, Ithaca, New York, Cornell University Press, 1993, 103. Πρβλ. C. Osborne, *Dumb Beasts and Dead Philosophers*: *Humanity and the Humane in Ancient Philosophy and Literature*, Oxford, Oxford University Press 2009, 72-73.

διαφοροποιώ στοιχείο με τα ζώα[11]. Ο Αριστοτέλης διακρίνει ορισμένα γενικότερα χαρακτηριστικά και στα ζώα που θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως λογικά, ενώ ο ίδιος παρατηρεί: «*Βουλευτικὸν δὲ μόνον ἄνθρωπός ἐστι τῶν ζῴων*» (*Τῶν περὶ τὰ Ζώα Ἱστοριῶν*, 588a 23-29). Η σκέψη, η βούληση, η λογική που παράγει πολιτισμό είναι στοιχείο που κατέχει μόνο ο άνθρωπος. Έτσι, επειδή ο άνθρωπος, μόνο, έχει λογικό και γλώσσα μπορεί να προσεγγίσει το θείο[12].

Συνεχίζοντας, βλέπουμε ότι οι θέσεις των στωικών επηρέασαν αρκετά τον Ιουδαϊκό κόσμο, ιδικά κατά την εποχή της Καινής Διαθήκης. Για τους στωικούς οι άνθρωποι διαφέρουν ολότελα από τα ζώα. Οι άνθρωποι συνδέονται με τους θεούς, έχουν λογικό, γλώσσα και ελευθερία δράσης. Τα ζώα είναι «*ἄλογα*» για αυτούς. Αντίθετα ο άνθρωπος είναι «*ζῷον λογικὸν*»[13]. Για τους στωικούς τα ζώα λειτουργούν εκ φύσεως, από ένστικτο και η ίδια η φύση τους, φροντίζει ώστε να επιβιώσουν. Η ομιλία ήταν η αντανάκλαση της σκέψης, ενώ οι κραυγές των ζώων ήταν κάτι διαφορετικό. Για τους στωικούς η ψυχή αποτελείται από οκτώ μέρη. Τα πέντε πρώτα μέρη είναι οι αισθήσεις και συγκαταλέγονται στην άλογη σφαίρα. Οι δυνατότητες έκφρασης και αναπαραγωγής είναι τα άλλα δύο, ενώ το όγδοο μέρος είναι «*τὸ ἡγεμονικόν*». Η ομιλία για τους στωικούς προκύπτει από «*τὸ ἡγεμονικόν*» στοιχείο που το κατέχουν τόσο οι άνθρωποι όσο και τα ζώα. Η διαφορά που υπάρχει μεταξύ τους είναι ότι ο άνθρωπος έχει λογικό, ενώ τα ζώα άλογο[14].

Το θέμα αν τα ζώα έχουν λογική και αν υπάρχουν ηθικά ζητήματα στη σχέση τους με τους ανθρώπους δεν ολοκληρώθηκε ποτέ. Η συζήτηση συνεχίζεται μέχρι και σήμερα στους σύγχρονους φιλοσοφικούς κύκλους. Ο Πορφύριος, αν και είναι

---

[11] «*Ὁ μὲν οὖν ἄνθρωπος ἀντὶ σκελῶν καὶ ποδῶν τῶν προσθίων βραχίονας καὶ τὰς καλουμένας ἔχει χεῖρας. Ὀρθὸν μὲν γάρ ἐστι μόνον τῶν ζῴων διὰ τὸ τὴν φύσιν αὐτοῦ καὶ τὴν οὐσίαν εἶναι θείαν· ἔργον δὲ τοῦ θειοτάτου τὸ νοεῖν καὶ φρονεῖν*», *Περὶ Ζῴων Μορίων*, 686a, 25-29.

[12] I. S. Gilhus, *Animals, Gods and Humans: Changing Attitudes to Animals in Greek, Roman, and Early Christian Thought*, London, Routledge, 2005, 39.

[13] Η φράση που ακολουθεί από τον Αιλιανό είναι κατατοπιστική «*ἄνθρωπος ζῷόν ἐστι λογικὸν καὶ νοῦ καὶ λογισμοῦ χωρητικόν*», *Περὶ Ζῴων Ἰδιότητος*, 2, 11, 72-74.

[14] S. T. Newmyer, *Animals, Rights, and Reason in Plutarch and Modern Ethics*, New York, Routledge, 2006, 25.

μεταγενέστερος φιλόσοφος από την εποχή της Καινής Διαθήκης, φανερώνει μια καλύτερη εικόνα πάνω στο θέμα με τα λογικά ή άλογα ζώα. Στο έργο του: *περὶ Ἀποχῆς Ἐμψύχων*, κάνει εκτενή αναφορά όλων των φιλοσοφικών θέσεων σχετικά με το θέμα και ο ίδιος δείχνει να υπερασπίζεται την λογική στα ζώα χρησιμοποιώντας θέσεις του Θεόφραστου και ακόμα του Αριστοτέλη, ο οποίος όπως είδαμε δεν υποστήριζε κάτι τέτοιο[15].

Από την άλλη ο Φίλωνας, επειδή ήταν σύγχρονος των συγγραφέων της Καινής Διαθήκης, αρκετές φορές οι ερευνητές τον χρησιμοποιούν με σκοπό να προσεγγίσουν την εποχή και τους ανθρώπους της. Σκοπός του έργου του Φίλωνα, *Αλέξανδρος* ή όπως διασώθηκε *De Animalibus* είναι να παρουσιάσει την ύπαρξη λογικής στα ζώα. Επομένως, θα ήταν σωστό να μεταχειρίζονται δίκαια από τους ανθρώπους. Ο Φίλωνας όμως δεν συμφωνεί στην ύπαρξη λογικής και υποστηρίζει ότι τα ζώα κινούνται σύμφωνα με τα ένστικτα τους, ενώ ταυτόχρονα υποστηρίζει ότι τα ζώα έχουν περισσότερα κοινά με τα φυτά παρά με τους ανθρώπους[16].

Κατά μέσο όρο στο έργο του, ο Φίλωνας, ακολουθεί πλατωνικές θέσεις, όμως είναι αρκετά ενδιαφέρον ότι, στο ζήτημα με τα ζώα υποστηρίζει την στωική αντίληψη για αυτά. Παρόλο που προσεγγίζει το ζήτημα από θρησκευτική άποψη, δεν επικαλείται καθόλου χωρία από την Γένεση για να στηρίξει τις απόψεις του, αλλά τις θέσεις των φιλοσοφικών ρευμάτων που επικρατούσαν την εποχή εκείνη[17].

Η στωική φιλοσοφία για μεγάλο χρονικό διάστημα επηρέαζε τον τρόπο σκέψης. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι και ο ιερός Αυγουστίνος ο οποίος εκφράζει παρόμοιες σκέψεις με τους στωικούς πάνω στο ζήτημα του ζωικού βασιλείου, όταν προσεγγίζει

---

[15] Γκουτζιούδης, *Φύσις θηρίων : η χρήση της ζωικής ποικιλότητας στην Καινή Διαθήκη και στο περιβάλλον της*. Σελ. 129.

[16] Περισσότερο για το ζήτημα βλ.: Γκουτζιούδης, *Φύσις θηρίων : η χρήση της ζωικής ποικιλότητας στην Καινή Διαθήκη και στο περιβάλλον της*. Σελ. 131.

[17] Μ. Κωνσταντίνου, «*Από τον Θαλή τον Μιλήσιο στον Απόστολο Παύλο. Το Οικολογικό Πρόβλημα ως Πρόβλημα Σχέσεων-Βιβλική θεώρηση*», στο Ο Απόστολος Παύλος και το Φυσικό Περιβάλλον, Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου (Βέροια 25-28 Ιουνίου 1999), Βέροια 1999, 265.

τα κείμενα των Γραφών. Είναι λοιπόν αναπόφευκτο η λογική ανωτερότητα του ανθρώπου να θέλει να μεταχειρίζεται τα ζώα όπως ο ίδιος κρίνει[18].

Μια ενδιαφέρουσα άποψη είναι αυτή του Αγίου Ιωάννη του Χρυσοστόμου, ο οποίος αναφέρει ότι παρόλο που τα ζώα δεν έχουν λογική ο άνθρωπος πρέπει να τα φέρεται με συμπάθεια[19]. Μια θέση αρκετά διαφορετική από τον μέσο όρο των φιλοσοφικών ρευμάτων που επικρατούσαν την εποχή. Μια παρόμοια θέση υποστηρίζει και ο Μέγας Βασίλειος, ο οποίος στηριζόμενος στο Ρωμ. 8:19, 22 αναφέρει ότι ο Θεός θα σώσει όχι μόνο τον άνθρωπο, αλλά και τα ζώα[20]. Η ερμηνευτική προσέγγιση του Μ. Βασιλείου επεκτείνει το έργο της σωτηρίας όχι μόνο στον άνθρωπο, αλλά και στα ζώα και σε όλη την κτίση γενικότερα.

Κλείνοντας, η πρώτη εικόνα που σχηματίζετε από τα όσα είπαμε, έχει να κάνει με το ότι, ο άνθρωπος εκείνης της εποχής είχε τα ζώα σε δεύτερη μοίρα. Το ενδιαφέρον του ακόμη και σε φιλοσοφικό επίπεδο είχε να κάνει με την σχέση που είχαν τα ζώα με τον άνθρωπο, παρά με τον σκοπό της ύπαρξης τους απομονωμένα από αυτόν. Η θέση αυτή αρχίζει να αλλάζει από τους Πατέρες της εκκλησίας, όμως και εκεί το κύριο μέλημα τους είναι ο ίδιος ο άνθρωπος. Το ζήτημα με τα ζώα έρχεται πραγματικά στο προσκήνιο στην σύγχρονη εποχή μας, όπου η ακράδαντη τεχνολογική και πολιτισμική ανάπτυξη του ανθρώπου πιέζει τα ίδια τα ζώα ως ύπαρξη. Ο εγωκεντρισμός και η μεγαλομανία του ανθρώπου είναι οι λόγοι που διαστρεβλώνουν την σχέση του με το περιβάλλον γύρω του και με τα ίδια τα ζώα. Στην προσπάθεια του να επιβάλει την κυριαρχία του πάνω στην φύση, χάνει την πραγματικά εν Θεό ειρηνική συνύπαρξη όλων των κτισμάτων. Το αποτέλεσμα είναι να διερωτάται ποια η λογική και σε τι βαθμό υπάρχει στα ζώα, ώστε να δικαιολογήσει περισσότερο τις πράξεις του, που τον οδηγούν σε μια υποκριτική συμπεριφορά για να καλύψει την φιλαυτία του.

---

[18] J. Passmore, «Treatment of Animals», *Journal of the History of Ideas* 36 (1975), σελ. 197-198. Βλ. επίσης R. Bauckham, «Jesus and Animals I: What did he Teach?», στο *Animals on the Agenda. Questions about Animals for Theology and Ethics*, έκδ. A. Linzey-D. Yamamoto, SCM Press, London 1998, σελ. 47.

[19] *Ἑρμηνείαν εἰς τὴν πρὸς Ῥωμαίους Ἐπιστολήν*, PG 60, 659, 56-59.

[20] J. Passmore, «Treatment of Animals», *Journal of the History of Ideas* 36 (1975), σελ. 198.

3. Οι τελετουργικές θυσίες των ζώων και η θέση των ανθρώπων της εποχής της Καινής Διαθήκης στα οικόσιτα ζώα

Τα οικόσιτα ζώα μέσα στο κείμενο της Καινής Διαθήκης, στο μεγαλύτερο τους μέρος συνδέονται με τις τελετουργικές θυσίες της ιουδαϊκής πίστεως. Μια τέτοια σύνδεση δεν είναι καθόλου τυχαία αφού ιδικά την εποχή της Καινής Διαθήκης οι θυσίες ζώων στο θείο ήταν ένα συχνό φαινόμενο τόσο στον ιουδαϊκό κόσμο, όσο και σε όλο τον αρχαίο κόσμο γενικότερα. Στην αρχαιότητα τα ζώα θυσιάζονταν σε πολλές περιπτώσεις, δηλαδή σε εορτές, σημαντικές στιγμές των ανθρώπων, πριν και μετά από στρατιωτικές επιχειρήσεις, για να διώκετε το κακό, αλλά και για μαντεία. Οι ερευνητές υποστηρίζουν ότι η θυσία ζώων προήλθε είτε από την περίοδο που οι άνθρωποι ξεκίνησαν να ασχολούνται με την γεωργία και την κτηνοτροφία, είτε έμεινε ως κατάλοιπο από την περίοδο που ο άνθρωπος κυνηγούσε θηράματα στην φύση[21].

Επειδή η θυσία στον αρχαίο κόσμο, εξυπηρετούσε θρησκευτικές και κοινωνικές εκφράσεις της ζωής, ήταν πολύ συχνό φαινόμενο. Όλες οι θρησκείες της Μεσογείου θυσίαζαν σε τεράστια ετήσια βάση όχι μόνο στις διάφορες θεότητες, αλλά και στους ήρωες, τους επιφανείς άνδρες σε τοπικές εορτές, ενώ σε κάποιες περιοχές θυσίαζαν και προς τιμή αξιωματούχων. Επομένως, δεν μπορεί να υπολογιστεί εύκολα ο ετήσιος αριθμός των θυσιαζόντων ζώων, αλλά μπορούμε να υποθέσουμε μόνο ότι ήταν πολύ μεγάλος. Εάν αναλογιστούμε ιδιαίτερα ότι καθημερινά στον Ναό των Ιεροσολύμων το Ισραήλ θα έπρεπε να θυσιάζει δύο αρνιά σύμφωνα με το Εξ. 29:38-39[22], αλλά και δύο αρνιά κάθε Σάββατο. Επίσης κατά την πρώτη ημέρα κάθε μήνα σύμφωνα με τους Αριθμούς (Αρ. 28:11) οι Ιουδαίοι θα έπρεπε να θυσιάζουν δύο μοσχάρια και επτά αρνιά. Όμως, οι τυπικές θυσιαστικές τελετές δεν τελειώνουν εδώ, διότι κάθε έβδομο μήνα θα έπρεπε να γίνετε μια μεγάλη προσφορά από 73 μοσχάρια και 119 αρνιά, με ανάλογο αριθμό κριαριών και κατσικιών (Αρ. 29)[23]. Ακόμη, κατά την ρωμαϊκή κατοχή

[21] I. S. Gilhus, *Animals, Gods and Humans: Changing Attitudes to Animals in Greek, Roman, and Early Christian Thought*, London, Routledge, 2005, σελ. 121-123.

[22] Ζάρρας, *Ιστορία της εποχής της Καινής Διαθήκης* (Αθήνα: Εννοια, 2005). Σελ. 239.

[23] J. W. Rogerson, «What was the Meaning of Animal Sacrifice», στο *Animals on the Agenda. Questions about Animals for Theology and Ethics*, έκδ. A. Linzey-D. Yamamoto, SCM Press, London 1998, σελ. 15.

ο Ιώσηπος μας πληροφορεί ότι οι Ιουδαίοι έπρεπε να θυσιάζουν δυο φορές την ημέρα για τον αυτοκράτορα με δικά τους έξοδα[24].

Έτσι, μπορούμε να συνειδητοποιήσουμε τον τεράστιο αριθμό ζώων που θα χρειαζόταν για να πραγματοποιηθούν όλες αυτές οι θυσίες, χωρίς βέβαια να υπολογίζεται και το γεγονός ότι εάν κάποιο από τα ζώα που θυσιαζόταν είχε κάποιο ελάττωμα, στα εσωτερικά του όργανα, η θυσία θα έπρεπε να επαναληφθεί[25]. Τέλος, αυτό που θα θέλαμε να επισημάνουμε για τις θυσιαστικές τελετές των Ιουδαίων είναι ότι κατά την 14η Νισάν, την εορτή του ιουδαϊκού Πάσχα, ο αριθμός των αμνών που θυσιάζονταν έφτανε τα δεκαοκτώ χιλιάδες περίπου, την εποχή του Χριστού. Κατά την εορτή του Πάσχα οι θυσίες ξεκινούσαν από την ανατολή του ηλίου και δεν σταματούσαν μέχρι και την δύση του[26].

Ο Χριστιανισμός ήταν ανέκαθεν εναντίων στην θυσιαστική σφαγή των ζώων και αυτή την αρχή μπορούμε να την εντοπίσουμε ακόμη και στους προφήτες με πρωτεργάτη τον Ησαΐα. Ο προφήτης Ησαΐας περί το 750 π.Χ. εναντιώθηκε στις θυσίες ζώων στον Ναό αναφέροντας ότι ο Θεός δεν αποζητά θυσίες, αλλά υπακοή στον Νόμο του. Αναφέρει συγκεκριμένα: «*τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν λέγει κύριος πλήρης εἰμὶ ὁλοκαυτωμάτων κριῶν καὶ στέαρ ἀρνῶν καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων οὐ βούλομαι*» (Ησ. 1:11) και ο ίδιος πάλι στο Ησ. 1:13 ρωτά τους συμπατριώτες του γιατί τα χέρια τους είναι βουτηγμένα στο αίμα. Αλλά και ο Ιερεμίας εκφράζει την αγανάκτηση του λέγοντας: «*ὅτι οὐκ ἐλάλησα πρὸς τοὺς πατέρας ὑμῶν καὶ οὐκ ἐνετειλάμην αὐτοῖς ἐν ἡμέρᾳ ᾗ ἀνήγαγον αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου περὶ ὁλοκαυτωμάτων καὶ θυσίας*» (Ιερ. 7:22).

Ακόμη, στο ίδιο πνεύμα κινείτε και ο Ψλ. 50:18-19 όπου βλέπουμε ότι, ο Θεός δεν ευφραίνεται από ολοκαυτώματα ζώων και θυσίες αλλά: «*πνεῦμα συντετριμμένον*». Αλλά στην περίπτωση των Ιουδαίων οι φωνές των προφητών δεν εισακούστηκαν και

---

[24] Ιωσήπου, *Ἱστορία Ἰουδαϊκοῦ Πολέμου πρὸς Ῥωμαίους*, 2, 197.

[25] Γκουτζιούδης, *Φύσις θηρίων : η χρήση της ζωικής ποικιλότητας στην Καινή Διαθήκη και στο περιβάλλον της*. Σελ. 145.

[26] R. Hyland, *God's Covenant with Animals: A Biblical Basis for the Humane Treatment of All Creatures, New York*, Lantern Books, 2000, Σελ. 50-51. Οι θυσίες στην Ιερουσαλήμ ήταν ο λόγος που αναπτύχθηκε το ζωεμπόριο στην πόλη για ένα τεράστιο χρονικό διάστημα μέχρι και την καταστροφή της από τους Ρωμαίους το 70 μ.Χ.

οι θυσίες συνεχίστηκαν. Τα ζώα που προσφέρονταν ήταν κυρίως αρνιά, μοσχάρια και σε εξαίρεση για τους Ιουδαίους χοίροι. Από τα πτηνά προσφέρονταν περιστέρια και τρυγόνια (Λευ. 1:14)[27].

Το Λευιτικό και το Δευτερονόμιο υποχρεώνει σε αυτούς που προσφέρουν το ζώο να δίνουν ένα μέρος τους στους ιερείς (Λευ. 7:32-33 και Δτ. 18:3)[28]. Το υπόλοιπο κρέας καταναλωνόταν από τους παρευρισκόμενους και αυτό που περίσσευε ήταν προς διάθεση στις κρεαταγορές των πόλεων. Το γεγονός αυτό έφερνε σε δύσκολη θέση του πρώτους Χριστιανούς, κάτι που μας είναι γνωστό από τον Παύλο στην περίπτωση της Κορίνθου με τα ειδωλόθυτα (Α΄ Κορ. 8-10). Το ζήτημα των Χριστιανών ήταν να μπορούν να ξεχωρίσουν στην αγορά ποιο κρέας ήταν από θυσιασμένα ζώα και ποιο όχι. Από αυτή την δήλωση και μόνο μπορούμε να καταλάβουμε ότι η ποσότητα κρέατος από τα θυσιασμένα ζώα ήταν πολύ μεγάλος. Γι' αυτό σχεδόν όλο το κρέας προς πώληση προερχόταν από θυσιασμένα ζώα[29].

Επίσης, μια ενδιαφέρουσα παρατήρηση είναι ότι στα Εξ. 23:12 και Δτ. 22:10 κάνουν αναφορά για την προστασία και την σωστή μεταχείριση των οικόσιτων ζώων, όμως οι Ιουδαίοι επηρεασμένοι από την κατάσταση που επικρατεί στους υπόλοιπους μεσογειακούς λαούς θυσιάζουν οικόσιτα ζώα. Ενώ, πάλι το Γεν. 9:2 εκφράζετε η σχέση που πρέπει να έχει ο άνθρωπος με τα άγρια ζώα έχοντας ως βάση την ιουδαϊκή εμπειρία[30]. Αλλά και στο Πρμ. 27:26-27 αναφέρετε η αξιοποίηση των ζωικών προϊόντων, όχι όμως η βρώση των ζώων.

Οι αναφορές από τους προφήτες για την άρνηση της θυσίας και την καλή μεταχείριση των ζώων συνεχίζετε σε διάφορα μέρη της Παλαιάς Διαθήκης και ιδιαίτερα στους προφήτες. Όμως, τώρα θα περάσουμε σε μια αναφορά του ίδιου του

---

[27] O. Borowski, «Animals in the Religions of Syria-Palestine», στο *A History of the Animal World in the Ancient near East*, έκδ. B. J. Collins, Leiden, Brill, 2002, Σελ. 412-413.

[28] Μ. Κωνσταντίνου, *Θυσία Ειρηνική, Ιστορικοθεολογική Μελέτη*, Θεσσαλονίκη 1988, Σελ. 106-109.

[29] Γκουτζιούδης, *Φύσις θηρίων : η χρήση της ζωικής ποικιλότητας στην Καινή Διαθήκη και στο περιβάλλον της*. Σελ. 150.

[30] Γκουτζιούδης, *Φύσις θηρίων : η χρήση της ζωικής ποικιλότητας στην Καινή Διαθήκη και στο περιβάλλον της*. Σελ. 154.

Χριστού ο οποίος έχει χαρακτηριστεί και ως Αμνός. Αν και αυτή η αναφορά παραπέμπει στην εξιλαστήρια θυσία του, εμείς θα επικεντρωθούμε στην διήγηση της εκδίωξης των εμπόρων από τον Ναό και συγκεκριμένα στην διήγηση του Ιωάννη. Η διήγηση αυτή αναφέρετε από όλους τους Ευαγγελιστές(Μτ. 21:12-13· Μκ. 11:15-19· Λκ. 19:45-48 και Ιω. 2:13-22), όμως μόνο ο Ιωάννης καταγράφει ένα στοιχείο που αρκετές φορές παραβλέπετε από τους ερμηνευτές. Ο Χριστός, καθώς διώχνει τους εμπόρους από τον Ναό, ελευθερώνει και τα ζώα που προορίζονταν για τις θυσίες (Ιω. 2:15-16)[31]. Μια κίνηση που μπορεί να δείχνει τόσο το τέλος των θυσιών και την μη αναγκαιότητα τους όπως υποστήριζαν και οι προφήτες, όσο και την αποτροπή της διαστρεβλωμένης κατάστασης που περιέπεσαν τα ζώα εξαιτίας του ανθρώπου.

Εν τέλη, οι θυσίες των ζώων μετά από πολλούς αιώνες σταματούν κατά τον 2ο αιώνα μ.Χ.. Η αιτία ήταν καθαρά οικονομική, επειδή μικρές πόλεις δεν μπορούσαν να διοργανώνουν μεγάλες εορτές, στις οποίες θα υπήρχε θυσία μεγάλου αριθμού ζώων. Άλλωστε ας μην ξεχνάμε τα ζώα που θυσιάζοντας συνήθως ήταν μεγάλα σε όγκο και μέγεθος, ώστε να μοιράζεται το κρέας τους μεταξύ των κατοίκων.

Όλα τα στοιχεία που παρουσιάσαμε φανερώνουν την στάση που είχαν οι άνθρωποι της εποχής της Καινής Διαθήκης για τα οικόσιτα ζώα. Η σχέση που είχε ο άνθρωπος με τα ζώα αυτά ήταν να τα χρησιμοποιήσει στις εργασίες του, να τα θυσιάσει και να τα καταναλώσει. Στους κύκλους των πρώτων Χριστιανών, η σφαγή των ζώων δεν υποστηριζόταν, όμως τα οικόσιτα ζώα τουλάχιστον εξυπηρετούσαν άλλες ανάγκες ανάλογες με την εποχή. Το σίγουρο είναι ότι οι Χριστιανοί σαφώς έβλεπαν θετικότερα τα οικόσιτα ζώα, από τους υπόλοιπους ανθρώπους, παρά την γενικότερη επιφυλακτικότητα που κυριαρχούσε στην εποχή. Ο άνθρωπος συνέδεσε τα οικόσιτα ζώα με το κυνήγι και την βρώση του κρέατος τους από τους αρχαίους χρόνους που άρχισε να αναπτύσσεται. Μια ανάγκη που επεκτάθηκε και εκφράστηκε στο θρησκευτικό στοιχείο.

Όπως θα δούμε παρακάτω, όταν θα αναφερθούμε στα άγρια ζώα, στα θηρία, η σχέση επιβολής που έχει ο άνθρωπος πάνω στα ζώα συνδέετε άμεσα με τον φόβο του και την προσπάθεια του να προστατευτεί από τον κίνδυνο και κατ' επέκταση από τα

[31] Γκουτζιούδης, *Φύσις θηρίων : η χρήση της ζωικής ποικιλότητας στην Καινή Διαθήκη και στο περιβάλλον της*. Σελ. 157.

ίδια τα ζώα που μπορούν να τον βλάψουν. Επομένως μπορούμε να κατανοήσουμε λίγο καλύτερα γιατί οι άνθρωποι της εποχής της Καινής Διαθήκης, προσέγγιζαν το ζήτημα των οικόσιτων ζώων πρακτικά με σκοπό την χρήση τους σε εργασίες και βρώση. Οι φωνές υπεράσπισης των ζώων ήταν ελάχιστες, ακόμη και από την Χριστιανική πλευρά, διότι η προσέγγιση του ζωικού βασιλείου ήταν συγκεκριμένη και επικρατούσε για πολλούς αιώνες μέχρι και σήμερα.

Το ζήτημα των δικαιωμάτων των ζώων είναι ένας προβληματισμός που υπήρχε από την αρχαιότητα, όπως είδαμε αρκετοί φιλόσοφοι ενδιαφέρθηκαν για το ζήτημα, όμως μόνο στην σημερινή εποχή έχει αναπτυχθεί σε μεγαλύτερο επίπεδο. Αυτό συνέβη, επειδή ο άνθρωπος έχει εξελιχθεί σε πολιτισμικό και τεχνολογικό επίπεδο. Δεν έχει κάποιο κίνδυνο από τα ζώα, ενώ τις χειρωνακτικές του εργασίες κατά μέσω όρο τις κάνει με την χρήση μηχανικών μέσων. Αλλά περισσότερο για το ζήτημα θα αναφερθούμε στην συνέχεια.

4. Θηρία, θεάματα και η περίπτωση του Παύλου

Ο απόστολος Παύλος στην πρώτη προς Κορινθίους επιστολή κάνει την εξής αναφορά: «*εἰ κατὰ ἄνθρωπον* ***ἐθηριομάχησα*** *ἐν Ἐφέσῳ*» (Α΄ Κορ. 15:32). Η αναφορά αυτή μέχρι και σήμερα προκαλεί αρκετά μεγάλη απορία στους ερευνητές, διότι οι ίδιοι αναρωτιούνται εάν ο Παύλος κάνει αυτή την αναφορά του μεταφορικά ή κυριολεκτικά. Πουθενά αλλού στις παύλιες επιστολές ή στις Πράξεις δεν γίνεται αναφορά σε αυτό το γεγονός. Όπως επίσης και στην λίστα των παθημάτων του Παύλου στην Β΄ Κορ. 11:23–29 δεν γίνεται κάποια αναφορά στην πάλη του αποστόλου με κάποιο άγριο ζώο[32]. Άλλωστε, είναι αδύνατο να έριξαν στην αρένα τον Παύλος από την στιγμή που έφερε

[32] Σ. Αγουρίδη, *Αποστόλου Παύλου Πρώτη προς Κορινθίους Επιστολή*, ΕΚΔ 7, Θεσσαλονίκη, 2011. Σελ. 268 και H. Conzelmann, *1 Corinthians: A Commentary on the First Epistle to the Corinthians*, (μτφρ. J. W. Leitch), Hermeneia, Philadelphia, Fortress Press, 1975. Σελ 277.

την ιδιότητα του Ρωμαίου πολίτη. Επομένως, μάλλον την λέξη αυτή ο Παύλος την χρησιμοποιεί μεταφορικά, παρά κυριολεκτικά[33].

Η φράση «*ἐθηριομάχησα*» του Παύλου, αποκαλύπτει μια ιδιαίτερη συμπεριφορά των ανθρώπων που είχαν απέναντι στα άγρια ζώα κατά την περίοδο της ρωμαϊκής κυριαρχίας. Τα άγρια ζώα αιχμαλωτίζονταν και προσφέρονταν ως αιματηρά θεάματα στην αρένα[34]. Η λέξη «*θηριομαχέω*» σημαίνει μάχη με άγρια ζώα. Συνήθως η μάχη αυτή ήταν γνωστή στον άνθρωπο της εποχής ως μάχη κάποιου ανθρώπου με άγρια ζώα στην αρένα με σκοπό να προσφερθεί θέαμα. Όμως, η πάλη με κάποιο άγριο θηρίο κατανοείται και η αντιμαχία ενός βοσκού-ποιμένα με κάποιο άγριο μεγάλο θηλαστικό με σκοπό να προστατέψει το κοπάδι του, από κάποια επίθεση[35]. Ακόμη, ο θηριομάχος (bestiarius) είναι αυτό το άτομο που μαχόταν εναντίων των άγριων ζώων στην αρένα.

Όπως αναφέραμε πουθενά αλλού στην Καινή Διαθήκη δεν καταγράφετε κάτι παρόμοιο. Μόνο ο άγιος Ιγνάτιος Αντιοχείας κάνει μια τέτοια μνεία στις επιστολές του, όπως και στο *Μαρτύριο Πολυκάρπου*[36]. Μια ακόμη ενδιαφέρουσα αναφορά βρίσκεται στο απόκρυφο: *Πράξεις Παύλου*, όπου ο συγγραφέας επηρεασμένος από τον λόγο του Παύλου καταγράφει ένα γεγονός μεταξύ ενός λιονταριού και του αποστόλου. Το γεγονός έχει ως εξής: Ο απόστολος ενώ βρισκόταν στα παράλια της Παλαιστίνης και προσευχόταν, ένα λιοντάρι τον πλησίασε, ξάπλωσε στα πόδια του και ζήτησε να βαπτιστεί. Αργότερα, αφού ο Παύλος συλλαμβάνεται στην Έφεσο, τον ρίχνουν στα θηρία και αυτός έρχεται αντιμέτωπος με το λιοντάρι που συνάντησε. Το λιοντάρι τον

---

[33] R. M. Grant, *Early Christians and Animals*, London, New York, Routledge, 1999. Σελ. 16.

[34] Γκουτζιούδης, *Φύσις θηρίων : η χρήση της ζωικής ποικιλότητας στην Καινή Διαθήκη και στο περιβάλλον της*. Σελ. 171.

[35] Διόδωρου Σικελιώτη, *Βιβλιοθήκη Ἱστορικὴ*, 3, 43, 7.

[36] «*…τοῦ κοινοῦ ὀνόματος καὶ ἐλπίδος, ἐλπίζοντα τῇ προσευχῇ ὑμῶν ἐπιτυχεῖν ἐν Ῥώμῃ* ***θηριομαχῆσαι***», Πρὸς Ἐφεσίους, 1:2. «*…τί δὲ καὶ εὔχομαι* ***θηριομαχῆσαι****; δωρεὰν οὖν ἀποθνήσκω. ἄρα οὖν καταψεύδομαι τοῦ κυρίου*», Πρὸς Τραλλιανοῖς, 10:1. Αλλά και την δήλωση ότι: «*Ἀπὸ Συρίας μέχρι Ῥώμης* ***θηριομαχῶ****, διὰ γῆς καὶ θαλάσσης, νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἐνδεδεμένος δέκα λεοπάρδοις*» Πρὸς Ρωμαίους, 5:1, αν και ο άγιος πράγματι μαρτύρησε με το να ριχθεί στα λιοντάρια, στην προκειμένη περίπτωση μιλά μεταφορικά.

αναγνωρίζει και δεν του επιτίθεται. Στο τέλος με θαυμαστό τρόπο, ο απόστολος και το λιοντάρι, διαφεύγουν την σύλληψη τους και σώζονται[37].

Υπάρχει λοιπόν περίπτωση ο Παύλος να ρίχτηκε στα θηρία και να επιβίωσε από αυτά; Ο άγιος Ιγνάτιος κάνει αναφορές σε περιπτώσεις όπου Χριστιανοί επιβίωσαν από τέτοιες αναμετρήσεις άγριων θηρίων, επειδή τα λιοντάρια αρνούνταν να επιτεθούν το θύμα τους (*Προς Ρωμαίους*, 5:2). Για να μπορέσουμε όμως, με ακρίβεια να απαντήσουμε τι υπονοεί ο Παύλος είναι σωστό να δούμε την φράση αυτή στα πλαίσια όλης της θεολογίας της επιστολής. Ο Παύλος ενδιαφέρετε να παρουσιάσει ότι αυτή η ζωή είναι πρόσκαιρη, καθώς η ενότητα των πιστών βρίσκεται στην ανάσταση. Ο Παύλος δεν υπήρξε κυριολεκτικά θηριομάχος, αλλά το χωρίο αυτό για τους ερμηνευτές συνεχίζει να αποτελεί crux interpretum για αρκετούς ερμηνευτές. Έτσι, αν και βλέπουμε τους περισσότερους ερμηνευτές να αναφέρονται στην μεταφορική έννοια της φράσης, έχουμε και ορισμένους που την προσεγγίζουν κυριολεκτικά. Μια κυριολεκτική προσέγγιση συναντάμε και σε Πατέρες του 2ου αιώνα μ.Χ.[38]

Η αναφορά του αποστόλου Παύλου, έγινε ώστε να θέσουμε μια βάση στην προσέγγιση μας στο ζήτημα των άγριων θηρίων και πως αυτά γίνονταν αντιληπτά από τους ανθρώπους της εποχής της Καινής Διαθήκης. Βλέπουμε για αρχή ότι, τα άγρια ζώα αιχμαλωτίζονταν και οδηγούνταν στις αρένες για να προσφερθούν ως θέματα. Στην συνέχεια θα δούμε και έναν ακόμη ρόλο που έπαιζαν, αυτή του εκτελεστή, όταν οι Ρωμαίοι έριχναν κατάδικους μέσα στην αρένα για να θανατωθούν από τα θηρία.

Με τον όρο «*θηρία*» εκείνη την εποχή εννοούσαν τα σαρκοφάγα θηλαστικά, σε αντίθεση πάντα με τα οικόσιτα ζώα[39]. Όμως, ορισμένες φορές και ορισμένα οικόσιτα ζώα όπως ο σκύλος χαρακτηριζόταν ως θηρίο. Στην Καινή Διαθήκη βλέπουμε ορισμένα ερπετά να λαμβάνουν αυτόν τον όρο, όπως είναι η οχιά στο Πραξ. 28:4-5.

---

[37] Περισσότερα βλ.: *Πράξεις Παύλου*, αποσπ. 4, 27-5, 14. Βλ. επίσης τη μετάφραση (7, 7-26) στο Ι. Καραβιδόπουλου (έκδ.), *Απόκρυφα Χριστιανικά Κείμενα Α΄*, Απόκρυφα Ευαγγέλια, ΒΒ 13, Θεσσαλονίκη 1999. Σελ. 174-181.

[38] Γκουτζιούδης, *Φύσις θηρίων : η χρήση της ζωικής ποικιλότητας στην Καινή Διαθήκη και στο περιβάλλον της*. Σελ. 174-175.

[39] W. Foerster, «Θηρίον», TDNT 3, 133.

Ενώ, τέλος, με τον όρο «*θηρίο*» στην ελληνική γραμματεία χαρακτηρίζονται τα πουλιά, τα ψάρια, τα έντομα, όπως και τα δηλητηριώδη ζώα[40].

Τα άγρια ζώα κατά την εποχή, λοιπόν, της Καινής Διαθήκης παραδίδονταν ως θέαμα στις αρένες. Στα εγκαίνια μάλιστα του Κολοσσαίου το 81 μ.Χ. τα θεάματα διήρκησαν εκατό μέρες. Η απάντηση στο ερώτημα γιατί αυτή η τακτική προς τα άγρια ζώα, είναι ότι επειδή τα ζώα φέρονταν επιθετικά το ένα προς το άλλο, αλλά και στον άνθρωπο αποτελούν απειλή που πρέπει να περιοριστεί. Ο Πορφύριος αν και είναι υπερασπιστής των ζώων αναφέρει επειδή τα ζώα είναι άδικα και σατανικά πρέπει να εξοντώνονται[41].

Η δήλωση αυτή φυσικά αφορά τα άγρια ζώα και όχι τα οικόσιτα. Η δικαιοσύνη μεταξύ ανθρώπων και ζώων σημαίνει ότι ο άνθρωπος πρέπει να φέρετε στα ζώα με τον ίδιο τρόπο που αυτά φέρονται σε αυτόν. Η αιχμαλώτιση και η θανάτωση ενός μεγάλου άγριου ζώου (λιονταριού κτλ.) εκείνη την εποχή φανέρωνε την γενναιότητα του ανθρώπου που το κατάφερνε. Τα θεάματα στα στάδια, εμφανίστηκαν κατά την ρωμαϊκή περίοδο, ως ένδειξη ισχύς της αυτοκρατορίας. Η Ρώμη έδειχνε τόσο στους πολίτες της, όσο και στους κατακτημένους λαούς που είχε στην σφαίρα επιρροής τους, ότι όπως δαμάζουν τους ανθρώπους με τον ίδιο τρόπο έχουν δύναμη και πάνω στην φύση. Ήδη από το 186 π.Χ. μαρτυρείτε ένα θέμα στην αρένα με λιοντάρια και πάνθηρες[42]. Αν και τα θεάματα με ζώα ανάγονται και στα Ταυροκαθάψια το 1500 π.Χ. στην Κρήτη.

Ιδικά στρατιωτικά κλιμάκια από τον ρωμαϊκό στρατό είχαν ως μόνη αρμοδιότητα το κυνήγι και την αιχμαλωσία των άγριων ζώων για τους αγώνες. Οι διοικητές των διαφόρων περιοχών είχαν ως αποστολή να προμηθεύουν τον αυτοκράτορα με τα εξωτικά και άγρια ζώα, με σκοπό να αποσταλούν στις αρένες[43]. Ο Δίων Χρυσόστομος λέει τα εξής: «*τοιοῦτος μὲν γὰρ οὐδεὶς πώποτε τῶν ὀψοφάγων γέγονεν, ὅστις ἐπεθύμησε*

[40] βλ.: Αριστοτέλης, *Τῶν περὶ τὰ Ζώα Ἱστοριῶν*, 623a, 27.

[41] Πορφυρίου, *Περὶ Ἀποχῆς Ἐμψύχων*, 2, 22, 11-20.

[42] I. S. Gilhus, Animals, Gods and Humans: Changing Attitudes to Animals in Greek, Roman, and Early Christian Thought, London, Routledge, 2005. Σελ. 31.

[43] C. Epplett, «The Capture of Animals by the Roman Military», *Greece & Rome* 48 (2001). Σελ. 210-222.

λέοντος ἀγρίου ἢ ταύρων ἑκατόν· οἱ δὲ τοῖς πολλοῖς ἀρέσκειν ἐθέλοντες οὐ μόνον τούτων ἐπιθυμοῦσιν, ἀλλ' ὅσων οὐδὲ εἰπεῖν ἔστιν»[44]. Το πλήθος δεν ήθελε πλέον να παρακολουθεί τις συνηθισμένες μορφές ψυχαγωγίας και έδειχνε ιδιαίτερο ενδιαφέρον στις μονομαχίες και τις θηριομαχίες στις αρένες των σταδίων. Το κρέας από τα ζώα μοιραζόταν στο πλήθος της Ρώμης, ενώ το δέρμα τους το εκμεταλλεύονταν ανάλογα[45]. Ενώ ο Πλούταρχος, πάνω σε αυτό το ζήτημα είναι τελείως αντίθετος: «*μηδ' ἀλύοντες* ***ἐν θεάτροις*** *μηδὲ παίζοντες ἐν θήραις τὰ μὲν ἀναγκάζωσι τολμᾶν ἄκοντα καὶ μάχεσθαι, τὰ δὲ μηδ' ἀμύνεσθαι πεφυκότα διαφθείρωσι*»[46].

Έχοντας λοιπόν κάνει αυτή την σύντομη αναφορά για τις μάχες με τα θηρία στα στάδια, θα αναφερθούμε στην δεύτερη χρήση που είναι γνωστή από τα μαρτύρια των αγίων. Αυτή είναι, η χρήση των θηρίων ως εκτελεστές θανατικών πινών. Η χρήση των θηρίων στις εκτελέσεις ξεκίνησε από τον 2ο αιώνα π.Χ. Τα θεάματα αυτά ήταν συχνότερα στην Ρώμη και στις πρωτεύουσες των επαρχιών παρά στις υπόλοιπες πόλεις. Γι' αυτό και όσοι επρόκειτο να εκτελεστούν με αυτόν τον τρόπο μεταφέρονταν στα μεγάλα αστικά κέντρα[47]. Οι θεατές σε καμία περίπτωση δεν συμπονούσαν τα θύματα και θεωρούσαν τα άγρια ζώα ως όργανα της δικαιοσύνης. Ήταν μια τιμωρία που επιβαλλόταν στους χειρότερους εγκληματίες και επομένως δεν υπήρχε κανένα έλεος για τα θύματα[48].

Οι Χριστιανοί μάρτυρες γίνονταν θύματα αρκετών τέτοιων εκτελέσεων. Οι συγγραφείς των μαρτυρικών βίων περιέγραφαν τα αποτρόπαια αυτά εγκλήματα όπου οι αρχές έριχνα τους μάρτυρες για να αντιμετωπίσουν τα θηρία, που και αυτά έπειτα από ταλαιπωρία εκφοβισμό και πίεση επιτίθονταν και σκότωναν τους Χριστιανούς. Επομένως, ήταν λογικό τα άγρια ζώα να περιγράφονται ως όργανα του κακού. Όπως συγκεκριμένα αναφέρει και ο Ευσέβιος: «*ὁ μὲν οὖν Μάτουρος καὶ ὁ Σάγκτος καὶ ἡ*

---

[44] Δίωνα Χρυσοστόμου, *Λόγοι*, 66, 9, 1-4.

[45] C. Epplett, «The Capture of Animals by the Roman Military», *Greece & Rome* 48 (2001). Σελ. 210-222.

[46] Πλούταρχος, *Πότερα τῶν Ζῴων Φρονιμότερα, τὰ Χερσαία ἢ τὰ Ἔνυδρα*, 965A, 6-9.

[47] R. E. Osborne, «Paul and the Wild Beasts», JBL 85 (1966). Σελ. 225.

[48] Γκουτζιούδης, *Φύσις θηρίων : η χρήση της ζωικής ποικιλότητας στην Καινή Διαθήκη και στο περιβάλλον της*. Σελ. 192.

Βλανδῖνα καὶ Ἄτταλος ἤγοντο ἐπὶ τὰ θηρία εἰς τὸ δημόσιον καὶ εἰς κοινὸν τῶν ἐθνῶν τῆς ἀπανθρωπίας θέαμα, ἐπίτηδες τῆς τῶν θηριομαχίων ἡμέρας διὰ τοὺς ἡμετέρους διδομένης»[49]. Ενώ, ο Τάκιτος μας αναφέρει την βαναυσότητα που φέρονταν στους Χριστιανούς οι εκτελεστές τους την εποχή του Νέρωνα, όπου τους έβαζαν αν ντυθούν με δέρματα ζώων και έπειτα θανατώνονταν από σκυλιά που τους κυνηγούσαν[50]. Αλλά επίσης βλέπουμε στα μαρτυρολόγια και στους βίους των αγίων πάλι τα ζώα να ενεργούν ως κοσμολογικά σύμβολα. Έτσι ο σατανάς και οι δαιμονικές δυνάμεις παίρνουν μορφές άγριων ζώων και δρουν επιθετικά προς τους Χριστιανούς. Τα χαρακτηριστικά αυτά είναι επηρεασμένα και από τα ιουδαϊκά και τα χριστιανικά κείμενα στα οποία τέτοιες εικόνες είναι αρκετά συχνές.

Από τα χαρακτηριστικά αυτά μπορούμε να καταλάβουμε ότι οι Χριστιανοί κατά την περίοδο των πρώτων διωγμών ήρθαν αντιμέτωποι με το ζήτημα των άγριων θηρίων. Ο Παύλος κάνει αναφορά σε θηριομαχίες διότι θέλει να δείξει την δυσκολία και την σοβαρότητα των γεγονότων που αντιμετώπισε στις περιοδείες του. Αυτό που μπορούμε να συμπεράνουμε στην περίπτωση των άγριων ζώων τόσο από την καθαρά εθνική πλευρά, όσο και από την Χριστιανική είναι ότι τα άγρια ζώα, τα θηρία αντιμετωπίζονταν με μια επιφυλακτική στάση ανησυχίας και φόβου εκείνη την περίοδο. Με την επενέργεια όμως του Θεού στην περίπτωση των Χριστιανών βλέπουμε την σχέση του ανθρώπου και του άγριου ζώου να διορθώνεται από την πτωτική κατάσταση που είχε και τα ζώα να μην βλάπτουν τους Χριστιανούς. Δεν είναι άλλωστε λίγα τα παραδείγματα της συμφιλίωσης αγίων και άγριων ζώων που έπειτα ζούσαν μαζί, όπως στην περίπτωση του αγίου Γερασίμου και του λέοντος.

5. Το ζωικό βασίλειο στην Βασιλεία των Ουρανών: Μπορεί να υπάρξει πραγματική συνύπαρξη ανθρώπου και ζώων;

[49] Ευσεβίου Καισαρίας, *Ἐκκλησιαστικῆ Ἱστορία*, 5, 1, 37, 1-5.

[50] Tacitus, *Annales*, 15, 44, 4.

Στο Ευαγγέλιο του Μάρκου, κατά την διήγηση των πειρασμών του Χριστού στην έρημο, βλέπουμε τον Χριστό να ζει με τα θηρία και να ενεργεί με τον σατανά και τους αγγέλους (Μκ. 1:13). Επομένως τις σαράντα μέρες που έμεινε ο Χριστός στην έρημο, δεν ήρθε σε επαφή με κανέναν άνθρωπο. Η παρουσίαση των όντων που συνάντησε ξεκινά από το πιο επικίνδυνο και καταλήγει στην διακονία των αγγέλων. Τα θηρία βρίσκονται στο μέσο και αντιπροσωπεύουν το ζωικό βασίλειο. Στην έρευνα η φράση της διήγησης: «*καὶ ἦν μετὰ τῶν θηρίων*», ερμηνεύεται με δύο τάσεις.

Η πρώτη τάση θεωρεί ότι η ύπαρξη των θηρίων λειτουργεί ως σημείο δοκιμασίας για τον Χριστό, ο οποίος έρχεται αντιμέτωπος με μεγάλες δυσκολίες τις σαράντα ημέρες που ζει στην έρημο, οι οποίες εκφράζονται από το αφιλόξενο για τον άνθρωπο περιβάλλον. Τυπολογικά βλέπουμε την αναλογία μεταξύ του Ισραήλ που δοκιμάστηκε για σαράντα χρόνια στην έρημο και του Χριστού ο οποίος δοκιμάζεται τώρα[51]. Ακόμη οι ερευνητές αναφέρουν ότι η χρήση των λέξεων στην διήγηση του Μάρκου φέρει αρκετές ομοιότητες με τις διηγήσεις που σχετίζονται στην παραμονή του Ισραήλ στην έρημο (Εξ. 16· Δτ. 8:2-4 και Ψλ. 94:8-11).

Η πρώτη αυτή τάση υποστηρίζει ότι, η αναφορά του Μάρκου στα θηρία είναι αρνητική και φανερώνει το αφιλόξενο περιβάλλον που κυριαρχεί στην έρημο. Ο Χριστός δεν έχει να αντιμετωπίσει απλά τον σατανά, αλλά και τα όργανα του και τα ίδια τα θηρία, τα οποία φέρονται γενικότερα επιθετικά στον άνθρωπο. Άλλωστε ας μην ξεχνάμε ότι εκείνη την εποχή η νοοτροπία των ανθρώπων ήταν αρνητικά προσκείμενη στα άγρια ζώα. Με αυτό το δεδομένο βλέπουμε ότι ο Χριστός λειτουργεί ως παράδειγμα σε αντίθεση με τον Ισραήλ, κατά την περίοδο του στην έρημο. Ακόμη ο υπαινιγμός στο Ησ. 42:1 για τον δούλο Θεού που γίνεται στην διήγηση της βάπτισης του Μάρκου (Μκ. 1:10-11), ενισχύει περισσότερο μια τέτοια θέση, που θέλει τον δούλο να δρα ως σωτήρα όλου του λαού[52].

---

[51] J. P. Heil, «Jesus with the Wild Animals in Mark 1:13», *CBQ* 68 (2006). Σελ. 63-78. M. Throup, «Animals and Angels in Mark 1.13: Hints of the Divine Warrior in the wilderness?», *Oracula* 6 (2010). Σελ. 28-39

[52] C. A. Gieschen, «Why was Jesus with the Wild beasts (Mark 1:13)?», *CTQ* 73 (2009). Σελ. 77-80

Η δεύτερη τάση συνδέεται με το όραμα του προφήτη Ησαΐα (Ησ. 11:6-9) και λαμβάνει εσχατολογική χροιά. Κατά τα έσχατα ο άνθρωπος θα ζήσει ειρηνικά με τα ζώα. Θηράματα και θηρευτές θα συνυπάρχουν ειρηνικά χωρίς να υπάρχει καμία απειλή μεταξύ τους. Ο Χριστός σε αυτή την περίπτωση προβάλετε ως ο νέος Αδάμ, που νικά τους πειρασμούς του σατανά σε αντίθεση με τον παλαιό Αδάμ ο οποίος έχασε την ειρηνική συνύπαρξη με την ζωική ποικιλότητα και το περιβάλλον γενικότερα. Βέβαια, το ζήτημα με αυτή την θέση είναι ότι πουθενά στην διήγηση δεν αναφέρετε ότι ο Χριστός ζούσε ειρηνικά με τα θηρία. Ο Ευαγγελιστής κάνει αναφορά στα θηρία σε ένα γενικότερο πλαίσιο δοκιμασίας και πειρασμού, διότι αφού ο Χριστός νικά τον σατανά ο Μάρκος καταγράφει μόνο την διακονία των αγγέλων και δεν ασχολείται άλλο με τα θηρία[53].

Ο Χριστός δεν βρίσκεται σε ένα φιλόξενο παραδείσιο περιβάλλον, όπως ο παλαιός Αδάμ, αλλά σε ένα χώρο δοκιμασίας και άσκησης. Εάν αναλογιστούμε μόνο ότι τα ζώα της ερήμου εξαιτίας των υψηλών θερμοκρασιών που κυριαρχούν εκεί, είναι λιγότερο ενεργά την ημέρα και περισσότερο την νύχτα, αυτό θέτει τον άνθρωπο σε μειονεκτικότερη θέση. Άλλωστε, τα ζώα της ερήμου ανέπτυξαν καλύτερη όραση ακριβώς γι' αυτό τον λόγο να κυνηγούν δηλαδή κατά τις νυχτερινές ώρες. Επίσης, το μοτίβο αυτό του Αδάμ δεν υπάρχει στην διήγηση του παραδείσου. Ο Μάρκος δεν παρουσιάζει τον Χριστό να υποτάσσει τα θηρία ή να συμβιώνει αρμονικά μαζί τους. Μια αρκετά ενδιαφέρουσα και σημαντική θέση, η οποία αναδεικνύει τόσο το αφιλόξενο της ερήμου, όσο και την συνύπαρξη του Χριστού με τα υπόλοιπα όντα κατά την διάρκεια της διαμονής του στην έρημο.

Μια ιδιαίτερη μνεία θα θέλαμε να κάνουμε στην μεταφορική χρήση της λέξης θηρίο. Διότι, οι συγγραφείς της εποχής, περιέγραφαν μεταφορικά ορισμένα πρόσωπα ως άγρια θηρία. Τα πρόσωπα αυτά ήταν κυρίως ηγεμόνες, επειδή ο λαός βίωνε την επιθετικότητα τους στο έπακρο. Ο Νέρωνας και ο Δομιτιανός, ονομάστηκαν θηρία, επειδή ήταν αιμοδιψείς και ακραίοι στις ενέργειες τους[54].

---

[53] Γκουτζιούδης, *Φύσις θηρίων : η χρήση της ζωικής ποικιλότητας στην Καινή Διαθήκη και στο περιβάλλον της*. Σελ. 278.

[54] Βλ. Φιλόστρατου, *Τὰ ἐς τὸν Τυανέα Ἀπολλώνιον*, 4, 38 και *Σιβυλλικοί Χρησμοί* 8, 157.

Στην συνέχεια, μπορούμε να επιβεβαιώσουμε την ύπαρξη άγριων ζώων στην κοιλάδα του Ιορδάνη, έπειτα από τις έρευνες που έκαναν οι διάφοροι περιηγητές και οι επιστήμονες τους προηγούμενους αιώνες στην περιοχή[55]. Η ζωική ποικιλότητα ήταν αρκετά ανεπτυγμένη διότι παρατηρήθηκαν ζώα όπως: λεοπαρδάλεις, αγριόχοιροι, ύαινες, αλεπούδες, τσακάλια, λύγκες, αγριόγατες και ασιατικά λιοντάρια[56].

Αρκετά ενδιαφέρουσα είναι η θέση του Πλάτωνα ο οποίος ανάγει την λέξη του θηρίου στον χώρο του ηθικού. Στην θεωρία του για τον χωρισμό της ψυχής σε τρία μέρη, κάνει αναφορά ότι μέσα στον άνθρωπο υπάρχουν θηρία τα οποία μάχονται μεταξύ τους. Τα θηρία αυτά είναι οι ίδιες οι επιθυμίες[57]. Μέσα στον άνθρωπο, σύμφωνα με τον Πλάτωνα υπάρχουν ήμερα και άγρια ζώα, τα οποία ελέγχει το πολυκέφαλο ζώο η ψυχή. Ο δίκαιος άνθρωπος φροντίζει τα ήμερα ζώα και περιορίζει τα άγρια, ενώ ο άδικος έχει χάσει τον έλεγχο και καθοδηγείται από τα άγρια[58]. Η επιρροή αυτής της σκέψης οδήγησε στην παρουσίαση ηρώων όπως ο Ηρακλής και ο Ορφέας, να καταπολεμούν τα πάθη τους τα οποία έπαιρναν μορφή άγριων θηρίων.

Η παρουσία των θηρίων συναντάτε και αργότερα στην ασκητική γραμματεία. Μετά την περίοδο των διωγμών της εκκλησίας, εμφανίστηκαν οι μορφές των ασκητών. Οι ασκητές, ήταν Χριστιανοί αναχωρητές οι οποίοι επέλεγαν μια ζωή αφιερωμένη στον Θεό και την άσκηση. Γι' αυτό κατέφευγαν στις κοντινές ερήμους και εκεί μέσα στα σπήλαια προσεύχονταν, δόξαζαν τον Θεό και ζούσαν με την καθημερινή άσκηση. Τα θηρία που βρίσκονταν στον αφιλόξενο τόπο της δοκιμασίας και της ασκήσεως κατανοήθηκαν ως όργανα του σατανά, ως πειρασμούς οι οποίοι θέλουν να κάμψουν το φρόνημα του ασκητή. Φυσικά, ο πλατωνισμός έπαιξε ένα τεράστιο ρόλο σε αυτή την στάση, διότι είχε επηρεάσει όλη την ανθρώπινη σκέψη την περίοδο αυτή. Αυτό

[55] M. Bright, *Beasts of the Field: The Revealing Natural History of Animals in the Bible*, London, Robson, 2006. Σελ. 105, 108, 127 και D. Hillel, *The Natural History of the Bible: An Environmental Exploration of the Hebrew Scriptures*, New York, Columbia University Press, 2006. Σελ. 123.

[56] M. Bright, *Beasts of the Field*. Σελ. 96.

[57] Πλάτωνα, *Πολιτεία*, 588c, 7-10 και 589b, 1-6.

[58] Πλάτωνα, *Πολιτεία*, 589b.

συνδυαζόταν και με το γεγονός ότι τα πάθη της ψυχής παρουσιάζονταν ως άγρια θηρία που ήθελαν να κατασπαράξουν τον ασκούμενο[59].

Αρκετά ενδιαφέρουσα είναι η άποψη του Θεόφιλου Αντιοχείας, ο οποίος ερμηνεύει τα τετράποδα ζώα και τα άγρια θηρία ως τους ανθρώπους που δεν έχουν γνώση του Θεού, είναι ασεβείς, αμετανόητοι και στηρίζονται στις επίγειες απολαύσεις. Αναφέρει ο ίδιος: «*Ἀλλὰ καὶ τὰ κήτη καὶ τὰ πετεινὰ τὰ σαρκοβόρα ἐν ὁμοιώματι τυγχάνει τῶν πλεονεκτῶν καὶ παραβατῶν*»[60]. Αυτό που πρέπει να κατανοήσουμε στο ζήτημα του ασκητισμού και της άγριας πανίδας είναι ότι τα ζώα από μόνα τους δεν είναι σατανικά ή επιθετικά, όμως η αμαρτία του ανθρώπου είναι αυτή που τα διαστρεβλώνει και τα κάνει επιθετικά. Ο Ευάγριος Ποντικός λέει πάνω στο θέμα: «*Τῶν ἀκαθάρτων δαιμόνων, οἱ μὲν τὸν ἄνθρωπον, ὡς ἄνθρωπον ἐκπειράζουσιν, οἱ δὲ τὸν ἄνθρωπον, ὡς ζῶον ἄλογον ἐκταράσσουσι, καὶ οἱ μὲν πρῶτοι παραβάλλοντες, κενοδοξίας, ἢ ὑπερηφανίας ἢ φθόνου, ἢ κατηγορίας ἡμῖν ἐμβάλλουσι νοήματα, ἅπερ οὐδενὸς ἅπτεται τῶν ἀλόγων· οἱ δὲ δεύτεροι, προσεγγίζοντες, θυμὸν, ἢ ἐπιθυμίαν παρὰ φύσιν κινοῦσι. Ταῦτα γὰρ τὰ πάθη κοινὰ ἡμῶν, καὶ τῶν ἀλόγων ζώων τυγχάνουσιν, ὑπὸ τῆς λογικῆς καλυπτόμενα φύσεως*».

Έτσι, η συνύπαρξη ζώων και ανθρώπου που πετυχαίνετε με την άσκηση, αποτελεί γεγονός της Χάριτος και όχι εξαιτίας των ανθρωπίνων δυνατοτήτων. Το ζήτημα ότι η αμαρτία του ανθρώπου διαφθείρει τα ζώα και τα κάνει επιθετικά προς τον άνθρωπο, ενώ η μετάνοια και η Χάρις του Θεού βοηθά στην ειρηνική συνύπαρξη του ανθρώπου και των ζώων υπάρχει μέχρι σήμερα και αναφέρετε από πολλούς νέους αγίους και ιδιαίτερα από τον άγιο Παΐσιο, ο οποίος είχε πολύ καλή σχέση με τα πουλιά και με τα ερπετά[61]. Επομένως, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι η στάση των αγίων ήταν αρκετά ρεαλιστική και σύμφωνα πάντα προς το λόγο του Θεού. Η πτώση του ανθρώπου προκάλεσε μια αλυσιδωτή αντίδραση που επηρέασε άμεσα και όλη την κτήση. Ο Θεός βοηθά τον άνθρωπο μέσα από την κτήση για να σωθεί και δεν είναι

[59] Περισσότερα βλ.: Κλήμη Αλεξανδρέα, *Ἐκ τῶν Θεοδότου καί τῆς Ἀνατολικῆς Καλουμένης Διδασκαλίας κατά τούς Οὐαλεντίνου Χρόνους Ἐπιτομαί*, 4, 85, 1-3.

[60] Θεόφιλος Αντιοχείας, *Πρὸς Αὐτόλυκον*, 2, 16.

[61] Περισσότερα βλ.: Ἱερομον. Ἰσαάκ, *Βίος Γέροντος Παϊσίου*, Άγιον Όρος 2012. Σελ. 175, 225-226, 245, 577-578 .

λίγες οι φορές που η Χάρις του Θεού διενεργεί μέσα από κάτι κτιστό στον άνθρωπο. Όμως, η πτωτική κατάσταση του ανθρώπου δίνει την ευκαιρία στον σατανά να χρησιμοποιήσει ως όργανα τα όντα που ο Θεός τα έφτιαξε καλά, με σκοπό να τον οδηγήσει σε νέες πτώσεις, στον φόβο ή και να τον σκοτώσει. Όμως, η μετάνοια και η Χάρις που προέρχεται από αυτήν, είναι που οδηγούν στην ειρήνευση της κτήσης απέναντι στον άνθρωπο.

Με το σωτήριο έργο του Χριστού η κτήση ανακαινίσθηκε ουσιαστικά. Ο ρόλος του ανθρώπου επέστρεψε στην θέση του και μαζί με αυτόν και η υπόλοιπη κτήση που επηρεάζεται άμεσα από αυτόν. Με την Θεία Λειτουργία ο άνθρωπος προγεύεται την Βασιλεία των Ουρανών και μέσω αυτού σώζεται και όλη η κτήση, όπως και το ζωικό βασίλειο. Δυστυχώς στην σημερινή εποχή ο άνθρωπος ψάχνει αιτίες για να δικαιολογήσει τις πράξεις του. Εν τέλη, το ζήτημα δεν είναι εάν τα ζώα έχουν λογική ή όχι ή ακόμη και το είδος της λογικής που έχουν ή το ποσοστό κατανόησης τους. Αλλά τι κάνει ο άνθρωπος σε σχέση με τα πλάσματα αυτά. Το έργο του ανθρώπου πάνω στην κτήση είναι ανάλογο με αυτό του Θεού. Ο Θεός, που είναι ο δημιουργός της κτήσης αυτής, δεν απελευθερώνει μια εξοντωτική μανία για να προβάλει την δύναμη του πάνω στην κτήση, πόσο μάλλον ο άνθρωπος, ο οποίος είναι μέρος αυτής της κτήσης.

Τελικά, το μεγάλο ερώτημα δεν είναι ηθικό, δηλαδή σε ποιο επίπεδο ο άνθρωπος φέρετε «ηθικά» σε κάποιο άλλο ζωντανό πλάσμα. Διότι, ο ίδιος ο άνθρωπος είναι αίτιος των καταστάσεων που επηρεάζει. Όμως, εάν θα έπρεπε να μάθουμε πόσο ανθρωπιά έχει κάποιος μέσα του και πόσο δίκαια με αγάπη φερόμαστε σε όλη την κτήση γύρω μας, ας στραφούμε προς τον αδύναμο, τον φτωχό τον πονεμένο. Ας ρωτήσουμε τα άτομα που υποφέρουν, τα άτομα για τα οποία ο Χριστός ήρθε στον κόσμο και θυσιαστικέ για αυτά. Ας ρωτήσουμε τα άτομα αυτά, λοιπόν, μέχρι που φτάνει το όριο της δικιάς μας ανθρωπιάς, της δικής μας αγάπης, της δικής μας συμπόνιας και ας κρατήσει την στάση αυτή προς τους ανθρώπους και τα ζώα. Και να αναλογιστούμε το λαϊκό ρητό που λέει: «*Η φύση λέει αλήθειες, ο άνθρωπος τα ψέματα*».